

ЯКІСТЬ ЯК ПРИНЦИПОВА ВИМОГА ДІЄВОГО ЗАКОНУ

Одним з найважливіших завдань українського суспільства на шляху до правової держави є створення високоефективної, якісної правової системи, в якій закону відводилася б верховна роль як основному регулятору суспільних відносин. У зв'язку з цим, багато вчених виокремлюють питання «якості» законів, їх відповідності до суспільних відносин, що складаються об'єктивно. Російські науковці ще на початку 90-х років активно починають вживати термін «якість закону» як у загальнотеоретичному, так і галузевому аспектах. Наприклад, В. Прозоровим досліджено якість та ефективність господарського законодавства, В. Ігнатенком — якість законів про адміністративні правопорушення. У теоретико-правовому напрямку проведено наукові дослідження Ю. Тихомировим та С. Полєніною.

У своєму категоріальному значенні, термін «якість» вперше з'являється у філософії Арістотеля. «Якістю я називаю те», — пише він, — «завдяки чому предмети визнаються так чи інакше якісно визначеними» [1, с. 23].

Багато видатних учених і мислителів минулого присвячували свої праці розробці проблем категорії «якість». Так, Дж. Локк розділяв усю незліченну кількість якостей на дві групи: а) «первинні» якості, тобто об'єктивні, які існують незалежно від людської свідомості (протяжність, рух, спокій, фігура і т.д.) і б) «вторинні» якості, тобто суб'єктивні, які зумовлені специфікою органів чуття (колір, смак, запах і т.д.) [2, с. 183].

У вітчизняній філософській літературі існують різні визначення категорії «якість». Одні автори вважають, що якість — це сукупність властивостей речі, що відрізняють її від інших речей і пов'язують якість лише з цією відмінністю, що і виражає специфіку речі; інші ж ототожнюють якість лише із сукупністю властивостей.

Важливим для розуміння аналізованої категорії є її філологічне тлумачення. Так, у тлумачному словнику української мови «якість» визначається як внутрішня визначеність предмета, яка становить специфіку, що відрізняє його від усіх інших; ступінь вартості, цінності, придатності чогонебудь для його використання за призначенням [3, с. 1423].

Не поглиблюючись у філософський аналіз категорії «якість», необхідно відзначити, що ця категорія широко використовується в суспільному і науковому житті і означає «сукупність загальних ознак, які утворюють якість будь-якого явища, процесу природи, суспільства або мислення і тим самим виступають методологічною основою у вивченні якості певного явища». Проведений аналіз різних точок зору щодо поняття «якість» і використання цієї категорії відносно закону, дозволяє зробити висновок, що якість закону — це, передусім, сукупність його властивостей, поперше, що відрізняє його від інших явищ, по-друге, виявляє його природу, закономірності розвитку і функціонування. В той же час, якість закону можна розглядати як категорію оцінки.

Дійсно, якщо закон ухвалений, то він повинен «працювати», втілюватися в правовій поведінці громадян і діяльності посадовців, в якій застосовується право. Адже синонім слова «якість» — придатність до чогонебудь. Якщо закон відповідає праву, але непридатний для реалізації, то такий закон не може називатися якісним. Як ідеальна модель, безумовно, може існувати такий зв'язок: закон відповідає принципам і природі права, але це «належне», а «належне» — це те, що має здійснитися, реалізуватися, щоб стати дійсним. Тоді «книжкова якість» переходить в реальну.

Стосовно показників якості закону в юридичній науці існують різні точки зору. Так, С. Полєніна виокремлює юридичні, соціальні і політичні аспекти якості закону. Юридичні параметри, на її думку, зводяться до того, що закони повинні закріплювати нормативно-правові приписи, тобто регламентувати відносини між суб'єктами шляхом встановлення їх взаємних прав і обов'язків,

реалізація яких забезпечується примусовою силою держави. На рівні конкретного закону поняттям «якість» охоплюється внутрішня логічна узгодженість і здатність до взаємодії нормативних приписів, що містяться в ньому. На думку С. Полєніної показниками якості окремо взятого закону є співвідношення його основних типологічних характеристик (юридичної сили; кола суспільних відносин, що регламентуються; специфіки норм, що вміщуються в ньому тощо) [4, с. 84]. На рівні галузей законодавства, якісні показники включають в себе системність актів, що утворюють галузь, тобто їх внутрішню узгодженість і взаємодоповнюваність, а також відсутність прогалин в нормах права, адекватність специфіки, що охоплюються галуззю суспільних відносин, шляхом їх правової регламентації.

На рівні системи законодавства важливого значення для її якісних характеристик набувають своєчасність оновлення систематизації законодавства, оскільки кожен новий закон повинен відповідати своєму призначенню в системі законодавства.

Соціальна характеристика якості закону передбачає адекватне відображення в ньому процесів, що відбуваються в суспільстві та їх проектування на майбутнє, прогнозування можливих шляхів розвитку суспільних відносин. Політичні параметри якості закону можуть бути визначені як міра відповідності обраних законодавцем варіантів регламентації певної сфери суспільних відносин і загальної спрямованості розвитку правової системи щодо вимог законодавчої політики, завданням та потребам суспільного розвитку.

Аналіз вказаних точок зору підводить до висновку, що багато показників якості закону ще не знайшли відображення в юридичній літературі, не досліджені рівні якості закону, засоби та способи встановлення основних його параметрів, а також багато інших аспектів проблеми. Отже, закон має безліч властивостей, кожна з яких має свою, відмінну від інших, якість, при цьому в різних умовах закон виявляє різні, чітко визначені, специфічні для кожного певного випадку властивості. Основними, на нашу думку, є наступні: закон — це офіційний документ; закон — це результат правотворчої діяльності.

Закон має такі характеристики:

- нормативність (містить норми права);
- верховенство (має вищу юридичну силу в системі всіх правових актів);
- пряма дія (наділення соціальних суб'єктів безпосередньо правами і обов'язками);
- фундаментальність (кожен закон має свій предмет регулювання);
- реальність (закон повинен чітко відображати дійсність, враховувати потреби та інтереси суспільства, а також прогресивні тенденції соціально-економічного, політичного, духовного розвитку країни);
- стабільність (є одним з основних параметрів його якості. Відсутність стабільності в чинному законодавстві негативно впливає на розвиток економічної, політичної, соціальної і духовної сфер життя суспільства);
- динамічність (закон повинен враховувати динамізм суспільного життя, зміни в різних його сферах, предмети законодавчого регулювання повинні оперативно відображатися у відповідних змінах і доповненнях до закону. Своєчасність оновлення законодавства — найважливіший показник його якості);
- обов'язковість (забезпеченість чіткими заходами державного й іншого впливу, тобто закон повинен бути захищеним);
- ресурсозабезпеченість (закон буде якісним лише в тому випадку, якщо він забезпечений матеріальними, фінансовими, організаційними, інформаційними, ідеологічними, людськими та іншими ресурсами);
- ефективність (співвідношення між тими цілями, для досягнення яких було прийнято закон, і отриманим фактичним результатом дії цього закону);
- оптимальність дії (чітко визначає межі своєї дії в просторі, часі та колу осіб).
- системність (внутрішня узгодженість нормативно-правових приписів закону, що входять до його змісту);
- доступність (мова закону повинна бути точною, простою і зрозумілою);
- моральність (закон повинен відповідати нормам моралі);

- естетичність (привабливість викладу в законі норм права, його структури, вдалу назву, розташування розділів, глав, статей, пунктів, частин і т.п.).

У юридичній літературі розглядаються й інші властивості та характеристики закону, які необхідно включати в стандарти якості закону. Проте, необхідно мати на увазі, що ці і інші вимоги підлягають суттєвому коригуванню, залежно від того, чи аналізуємо ми якість окремого закону або їх сукупність, галузеве законодавство або систему законодавства в цілому.

Основними критеріями, за якими визначається якість закону, на наш погляд, є: по-перше, властивості (показники) закону, характерні для національної правової системи суспільства. На їх основі повинні розроблятися стандарти якості закону, що регулюють окремі типи і види суспільних відносин (майнові, адміністративні, сімейні, земельні тощо). По-друге, критеріями якості закону є певні міжнародні стандарти, загальновизнані норми та принципи міжнародного права, а також положення міжнародних договорів. По-третє, важливим критерієм закону є практика його реалізації, цінність (користь), максимальна ефективність для окремих людей, колективів і організацій, держави і суспільства в цілому.

Наразі перед юридичною наукою постає важливе завдання по розробці стандартів якості законів. Вважаємо, що стандарт якості закону — це науково обґрунтований типовий зразок (ідеальна модель закону, на яку зобов'язаний орієнтуватися правотворчий орган). Він є комплексним, інтегральним показником якості закону, що містить систему найбільш цінних і досконалих параметрів змісту і форми закону. Чим більше той чи інший закон відповідає стандарту, тим вища його якість, ефективність і цінність для суспільства. При цьому, слід сказати, що стандарт якості закону як система найбільш цінних і досконалих параметрів, не залишається постійною, він динамічний і змінюється в процесі розвитку суспільних відносин. Стандарт повинен містити ті параметри, властивості, які зараз є найбільш цінними і корисними для суспільства на певному етапі його розвитку.

Використана література:

1. *Аристотель*. Сочинения : В 4-х т. Т. 4. / [пер. с древнегреческого]; [общ. ред. А. И. Довтура] / Аристотель. — М.: Мысль, 1984. — 830 с.
2. *Локк Дж.* Сочинения. В 3-х т. Т. 1. Опыт о человеческом разумении. (Философское наследие. Т. 93) / Дж. Локк — М.: Мысль, 1985. — 621с.
3. *Великий* тлумачний словник сучасної української мови / [за ред. В. Т. Бусел]. — К.: Ірпінь: Вид-во «Перун», 2003. — 1440 с.
4. *Поленина С. В.* Качество закона и эффективность законодательства / С. В. Поленина. — М.: Юридическая литература, 1993. — 254 с.

Мельник А. А. Якість як принципова вимога дієвого закону.

У статті здійснюється аналіз категорії якості закону через осмислення філософського та філологічного її значення. Визначаються показники якості закону в їх співвідношенні з його властивостям. Досліджено критерії якості закону, його складові та фактори, що визначають якість як вимогу діючого закону.

Ключові слова: закон, властивості закону, якість закону, показники якості, критерії та фактори якості закону.

Мельник А. А. Качество как принципиальное требование действенного закона.

В статье проводится анализ категорий качества закона через осмысление философского и филологического его значения. Определяются показатели качества в их соотношении с его свойствами. Исследовано критерии качества закона и факторы, которые определяют качество как требование действующего закона.

Ключевые слова: закон, свойства закона, качество закона, показатели качества, критерии и факторы качества закона.

Melnik A. Quality as Principle Requirement of Effective Law.

This article provides analysis of the quality of law through the understanding of its philosophical and philological sense. Comparison of various ways of understanding and interpretation of the term «quality» is provided in order to

define its clear meaning. Law quality criteria are determined in accordance with their properties. There are several levels of understanding the essence of quality. According to Aristotel, who was one of the first to give a certain definition of «quality», the quality is the essence that helps any object or process to obtain certain features, which may be judged as a quality features under specific conditions. In literature it is often defined that quality has its inner core, which describes the quality as a basic form of effectiveness and does not depend on human evaluations. The secondary (outer) core is based on human views that are often subjective. Subjective view on the quality itself is a powerful tool of creating laws and adopting them to a specific country, nation or social group.

Philological definition of laws is not less important. For instance in Ukrainian philology term «quality» is defined as a number of criteria and features of an object, which make it unique and unlike others, make it more valuable or useful for specific uses.

Philosophical interpretation of the term «quality» is based on the understanding that only the sum of relative criteria and specifications may be the basement of understanding real quality features of any object or process. According to philosophical view on the quality of law, the level of law effectiveness may be determined by law quality features. In this article, law quality criteria were examined, as well as components and elements which identify the quality as the main requirement of current law.

The identification of the basic quality criteria of law is the basis of setting standards of law quality. Worldwide practice of implementation of law quality standards shows the importance of effectiveness or current laws. These international standards can be seen in international law documents, agreements, international conventions, the spread of which is not limited by a single country, nation or even continent. Due to the international coverage, it is vital for those laws to be designed with the highest standards of effectiveness.

Standards of law effectiveness may be defined as a complicated system of template ways of building laws, which contains most valuable components that may be implemented in the process of creating laws. Components used in the process should have contemporary nature and moreover they have to reflect the current social issues, together with the perspectives of social relations development.

Key words: law, properties of law, quality of law, quality criteria, criteria and elements of law.